

Koštuřík, Pavel

Nové neolitické sídliště v Zastávce u Brna

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1987, vol. 36, iss. E32, pp. 37-48

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109099>

Access Date: 04. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PAVEL KOŠTUŘÍK

NOVĚ NEOLITICKÉ SÍDLIŠTĚ V ZASTÁVCE U BRNA

Na jaře roku 1985 objevil J. Šrámek při hloubení rýhy pro vodovod, který povede ze Zastávky u Brna na západní okraj Rosic u Brna, tři neolitické objekty. Lokalita se nachází v trati „Brusy“ východně od Juranových závodů na mírném svahu orientovaném k jihovýchodu (obr. 1), pod nímž teče Bobrava. Rýha pro vodovod profala území od východní části Zastávky u Brna až po západní okraj Rosic u Brna, k místům, kde bude vybudováno učňovské středisko. Tato sonda umožnila bližší průzkum části katastru, který nebyl po archeologické stránce znám. Pozůstatky po pravěkem obyvatelstvu se zjistily pouze v trati „Brusy“, zatímco v jiných místech nebylo po pravěkem osídlení ani stopy a vzhledem k situaci v terénu můžeme předpokládat, že se tam těžko objeví. Lze konstatovat, že neolitické sídliště bylo vybudováno na mírném jihovýchodním svahu se sprašovým podložím, ale na jiných místech se podloží měnilo a přecházelo v kamenitý a hlinitoštěrkový podklad. Podle tvrzení místních občanů se směrem severovýchodním od zjištěného neolitického sídliště nacházela cihelna, ale stopy po ní nejsou již v terénu patrné.

Podle dosavadního stavu znalostí výskytu neolitických sídlišť nemáme zpráv, že by se v tomto území nacházela nějaká neolitická lokalita. Výjimkou je pouze zpráva o nálezu jordanovské jámy z katastru Zastávky u Brna (SCHIRMEISEN 1925, 137—138), v níž autor popisuje nálezy z období kultury s moravskou malovanou keramikou (dále jen MMK), ale jejich výskyt klade do míst jižně železniční dráhy. Tato poloha nemůže být totožná s polohou zkoumaného sídliště, neboť to leží v jiné části katastru. Zpráva K. Schirmeisena pochází z roku 1925 a reaguje na nález z podzimu r. 1923 (SCHIRMEISEN 1925, 137).

POPIS OBJEKTŮ A ARCHEOLOGICKÉHO MATERIÁLU

Objekt č. 1 se nalézal na nejvýše položeném místě v trati „Brusy“ ve východní části neolitického sídliště (obr. 2). Téměř v polovině ho přefala vodovodní rýha. Měl oválný tvar o maximální šířce 150 cm a dosahoval

hloubky 60 cm. Dno objektu bylo rovné. Na profilu zásypu objektu byla nápadná mocná červená vrstva, kterou asi v jedné třetině nad dnem porušovala výrazná černá vrstva. Těsně u dna nasedala opět červená vrstva. Celý objekt doslova vyplňovaly větší či menší kusy mazanice a mezi nimi se nalézaly střepy. Na zlomcích mazanice byly většími dobře patrné otisky prutů (obr. 4; 5). Lze konstatovat, že objekt č. 1 představuje sídlištní jámu, do níž byly záměrně shrnuté fragmenty mazanice, jednotlivé střepy z hrnce a snad i výhoz ohniště. Je to tedy objekt vysloveně odpadní.

Stručný popis nálezů:

Z 1-1 Velký hrnc s výčnělkem na výduti a plecích (obr. 3).

Z 1-2—Z 1-5 Fragmenty hrncovitě nádoby, z níž se dochovalo dno a část spodku. Spodek zdoben svisle protáhlým výčnělkem s horizontálním provrtem.

Z 1-6 Atypický střep z těla větší nádoby.

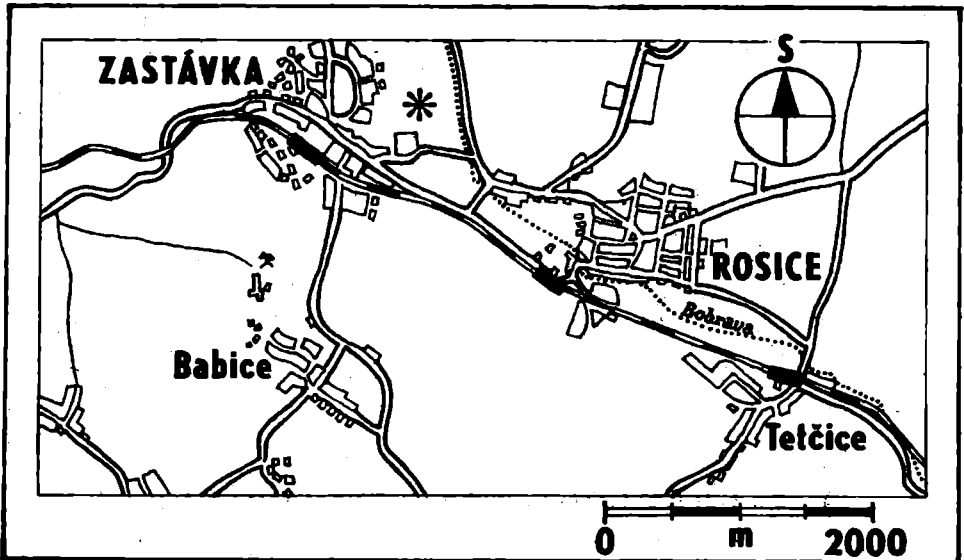
Z 1-7—Z 1-9 Velké střepy ze dna a spodku hrnce.

Z 1-10 14 atypických střepů z velké nádoby.

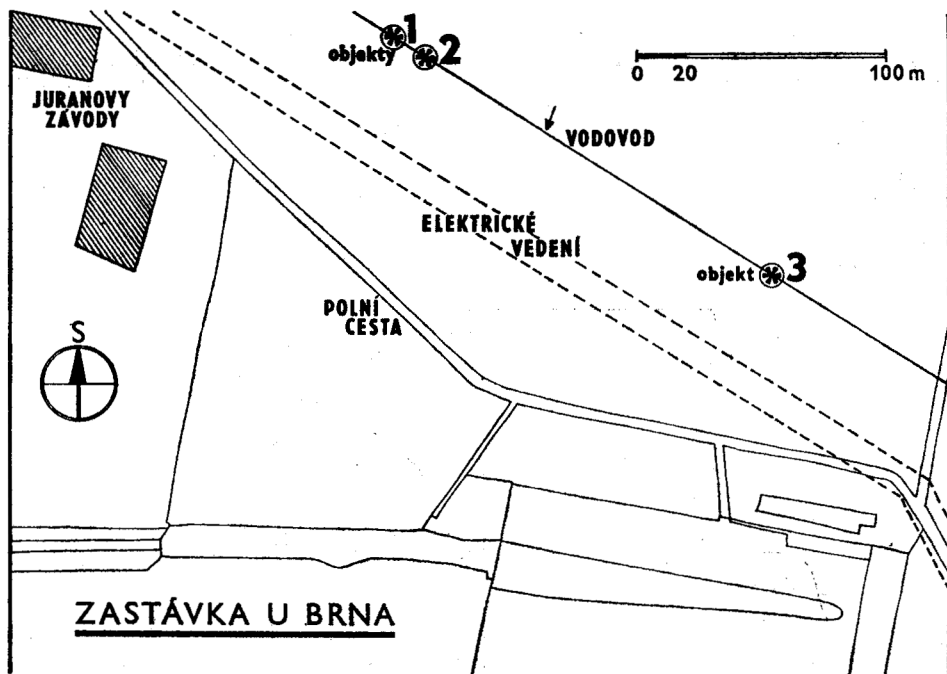
Z 1-11 Zlomek kamenné podložky drtidla.

Z 1-12 237 kusů fragmentů mazanice různé velikosti a tvaru (obr. 4; 5).

Objekt č. 2 byla menší nepravidelná jáma, téměř celá zničená vodovodní rýhou. Podařilo se z ní zachránit jeden keramický střep a další nevýrazné nálezy. Objekt se nacházel asi 13 m východně od objektu č. 1 (obr. 2). Jeho zásyp byl jednolitý a měl hnědočerné zabarvení. Vrstvy v objektu nebyly pozorovány. Keramika byla analyzována podle výzdobných prvků kultury s lineární keramikou (dále jen Lnk), které stanovil a blíže zpracoval R. Tichý (1962, 272—274).

Obr. 1. Zastávka u Brna. Poloha neolitického sídliště.

Obr. 2. Zastávka u Brna. Výskyt neolitických objektů porušených vodovodní rýhou.

Stručný popis nálezů:

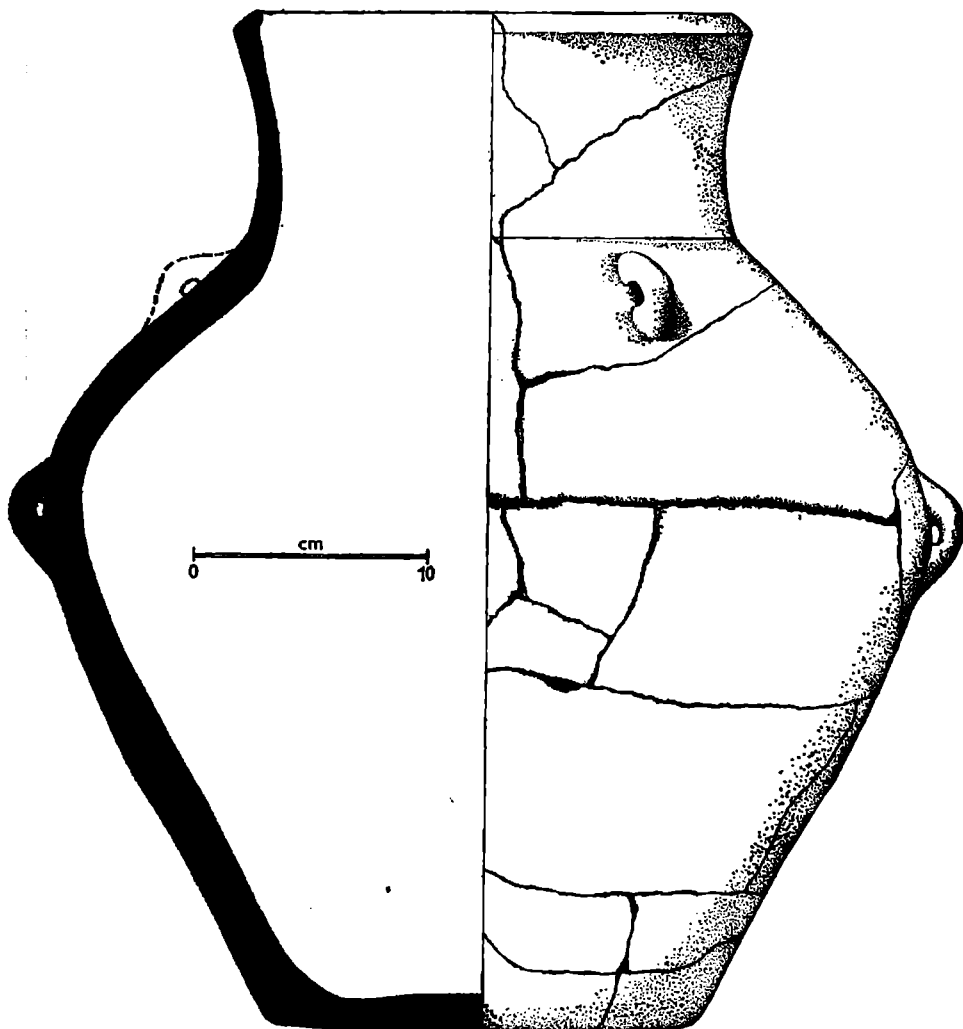
- Z 2-1 Fragment menší misky kultury s Lnk s výzdobou ve tvaru „notové značky“ (obr. 6: 2).
 Z 2-2 2 kusy mazanice s otiskem prutu (obr. 6: 1, 3).
 Z 2-3 Dva menší uhlíky.

Objekt č. 3 se objevil ve spodní části neolitického sídliště, asi 180 m od objektu č. 1 (obr. 2). Byla to velká nepravidelná jáma, jejíž třetinu zničila vodovodní rýha. Půdorys tvořil nepravidelný ovál s výběžkem na severní straně. Maximální šířka objektu byla téměř 4 m, ve směru vodovodní rýhy jen 2,90 m. Zásyp se jevil jednoduše černošedého zabarvení. Na svou velikost obsahoval poměrně málo archeologického materiálu.

Stručný popis nálezů:

- Z 3-1 Větší část polokulovité nádoby hrubšího provedení se třemi menšími výčnělky (obr. 7: 5).
 Z 3-2 Část putny se zachovalým uchem (obr. 8: 6).
 Z 3-3 Střep z výdutě misky hrubšího provedení s nevýrazným výčnělkem (obr. 7: 3).
 Z 3-4 Okrajový střep misky se dvěma výčnělky na výdutí (obr. 7: 2).
 Z 3-5 Část putny hrubšího provedení s uchem.
 Z 3-6 Dno mísy hrubšího provedení.
 Z 3-7 14 fragmentů z jedné nádoby, plavený keramický materiál. Výzdobu tvoří „notové značky“.
 Z 3-8 Část dna se spodkem z mísy.
 Z 3-9 Střepy z polokulovité nádoby zdobené výčnělky.
 Z 3-10 Dno polokulovité misky.
 Z 3-11 Promáčkнутý výčnělek z hrubší nádoby.

- Z 3-12 Profil polokulovité mísy.
- Z 3-13 Tři zlomky ucha z putny.
- Z 3-14 Část misky jemného provedení s výzdobou „notových značek“ (obr. 8: 2).
- Z 3-15 Fragment jemné provedené misky. Výzdobu tvoří „notové značky“ (obr. 9: 5).
- Z 3-16 Profil menší misky s výzdobou „notových značek“ (obr. 9: 2).
- Z 3-17 Část jemné misky s výzdobou „notových značek“ (obr. 9: 3).
- Z 3-18 Část jemné misky s výzdobou „notových značek“ (obr. 7: 1).
- Z 3-19 Fragment hrubší nádoby s výčnělkem a vrypy (obr. 7: 7).
- Z 3-20 Část misky jemného provedení s výzdobou „notových značek“ (obr. 8: 3).
- Z 3-21 Fragment misky jemného provedení s výzdobou „notových značek“.
- Z 3-22 Část misky jemného provedení s výzdobou „notových značek“ (obr. 9: 1).

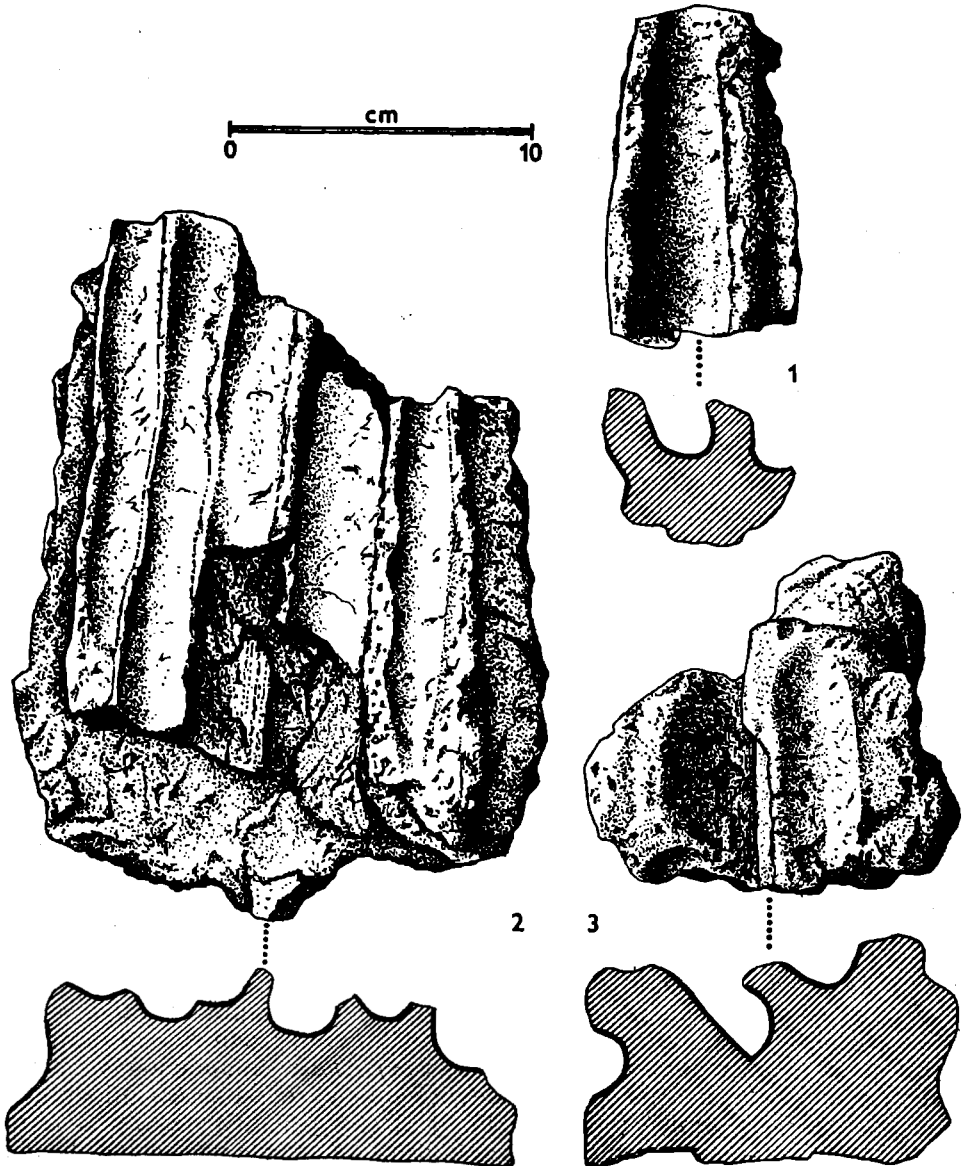
Obr. 3. Zastávka u Brna. Nádoba z objektu č. 1.

- Z 3-23 Fragment hrubší nádoby, výzdobu tvoří lomená páska s vpichy.
- Z 3-24 Část hrubší nádoby zdobená vrypy (obr. 9: 4).
- Z 3-25 Fragment hrubší nádoby s nehtovitými vrypy vytvářejícími plastickou pásku.
- Z 3-26 Část hrubší nádoby s výčnělkem a páskou vyplněnou vpichy (obr. 9: 6).
- Z 3-27 Zlomek hrubší nádoby s výčnělkem a vrypy na celém těle (obr. 9: 8).
- Z 3-28 Černý okrajový střep z mísy.
- Z 3-29 Okrajový střep z mísy hrubého provedení.
- Z 3-30 Část dna se spodkem z hrubší misky.
- Z 3-31 Zlomek nádoby hrubšího provedení s páskou vyplněnou vpichy (obr. 9: 7).
- Z 3-32 Část hrubší misky zdobené nehtovitými vrypy.
- Z 3-33 Fragment misky hrubšího provedení s páskou vyplněnou vpichy (obr. 9: 9).
- Z 3-34 Část misky hrubšího provedení s výčnělkem a lomenou páskou s vpichy (obr. 7: 6).
- Z 3-35 Část jemné misky s výzdobou v podobě „notových značek“ (obr. 7: 4).
- Z 3-36 Část jemně zhotovené misky s výzdobou ve tvaru „notových značek“ (obr. 8: 5).
- Z 3-37 81 kusů atypických střepů.
- Z 3-38 18 kusů mazanice bez výrazných otisků.
- Z 3-39 6 zlomků zvířecích kostí.
- Z 3-40 Dvě rohovcové čepelky.

VYHODNOCENÍ ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZŮ

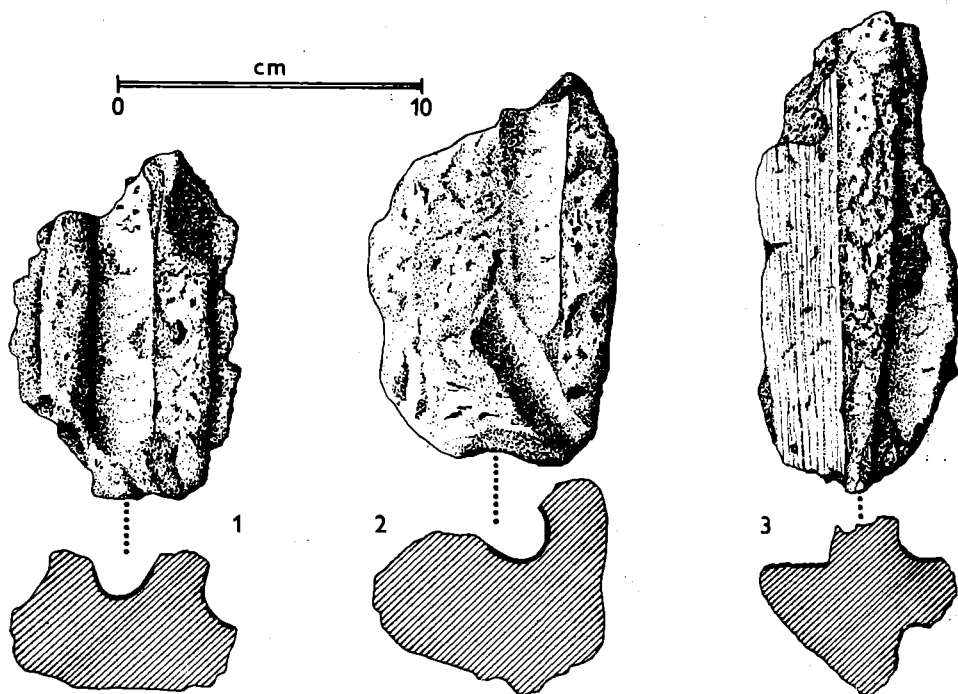
Nálezy z objektu č. 2 a 3 potvrzují, že zkoumaná lokalita byla osídlena již v období kultury s Lnk. Bližší zařazení těchto objektů umožňuje především objekt č. 3, zatímco objekt č. 2 neposkytl dostatečné množství průkazného archeologického materiálu. Z objektu č. 2 pochází pouze charakteristický fragment misky s výzdobou v podobě „notové značky“, což je všeobecný znak mladšího období této kultury. Podle analogií můžeme získaný střep zařadit do mladšího období kultury s Lnk. Rovněž situace v terénu a samotný výzkum objektu č. 2 neposkytl zvláštní poznatky, které by měly význam pro jemnější chronologii. Průkaznější keramické fragmenty se objevily v objektu č. 3, který byl stejně jako předchozí objekt částečně porušen vodovodní rýhou. Z pramenů hmotné kultury zasluhují pozornost především keramické zlomky s typickou výzdobou. Nejčastěji se v hodnoceném souboru nalézají „notové značky“ rozmanitého provedení. Jejich přítomnost je doložena hlavně na jemnějších keramických nádobách (např. obr. 8: 1—3, 5; 9: 1—3). Pro detailnější periodizaci nebudeme moci tento výzdobný prvek pravděpodobně ani v budoucnu využít, ale jak dokládá i R. Tichý, objevuje se tato výzdoba v mladší fázi kultury s Lnk (TICHÝ 1962, 292). Podle četnosti výskytu vystupuje na druhém místě rytá páska vyplněná kratšími rýžkami nebo vpichy. V hodnoceném souboru se spíše váže na hrubší keramiku (obr. 7: 6; 8: 4; 9: 6, 7, 9). Často se s ní setkáváme na nádobách v kombinaci s výčnělkem (obr. 7: 6; 9: 6). Její detailnější provedení nelze bezpečně postihnout, neboť se většinou objevuje na takových fragmentech, z nichž nelze spolehlivě stanovit přesný tvar. Na některých fragmentech můžeme však rozlišit pásku lomenou (obr. 7: 6; 9: 6). Další vhloubenou výzdobu tvoří prstové nebo nehtové vrypy. Rovněž tato výzdoba se častěji vyskytuje na hrubší keramice (obr. 9: 4, 8). R. Tichý připouští, že by se tato výzdoba mohla objevit v nejstarší fázi kultury s Lnk, ale uspořádání v cik-cak řadách pokládá za vývojově mladší (TICHÝ 1962, 272). Pouze v jednom provedení se v hodnoceném souboru vyskytla plastická páska, vzni-

kající kladením nehtovitých vrypů vedle sebe. Podle R. Tichého se nalézá v nejstarší kultuře s Lnk, ale nevylučuje se její obliba ani v mladších fázích (TICHÝ 1962, 272).

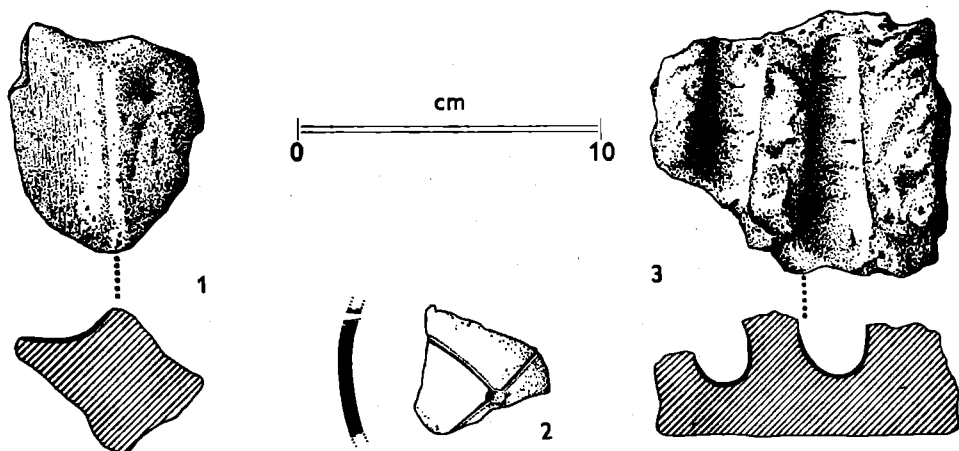

Obr. 4. Zastávka u Brna. Mazanice z objektu č. 1.

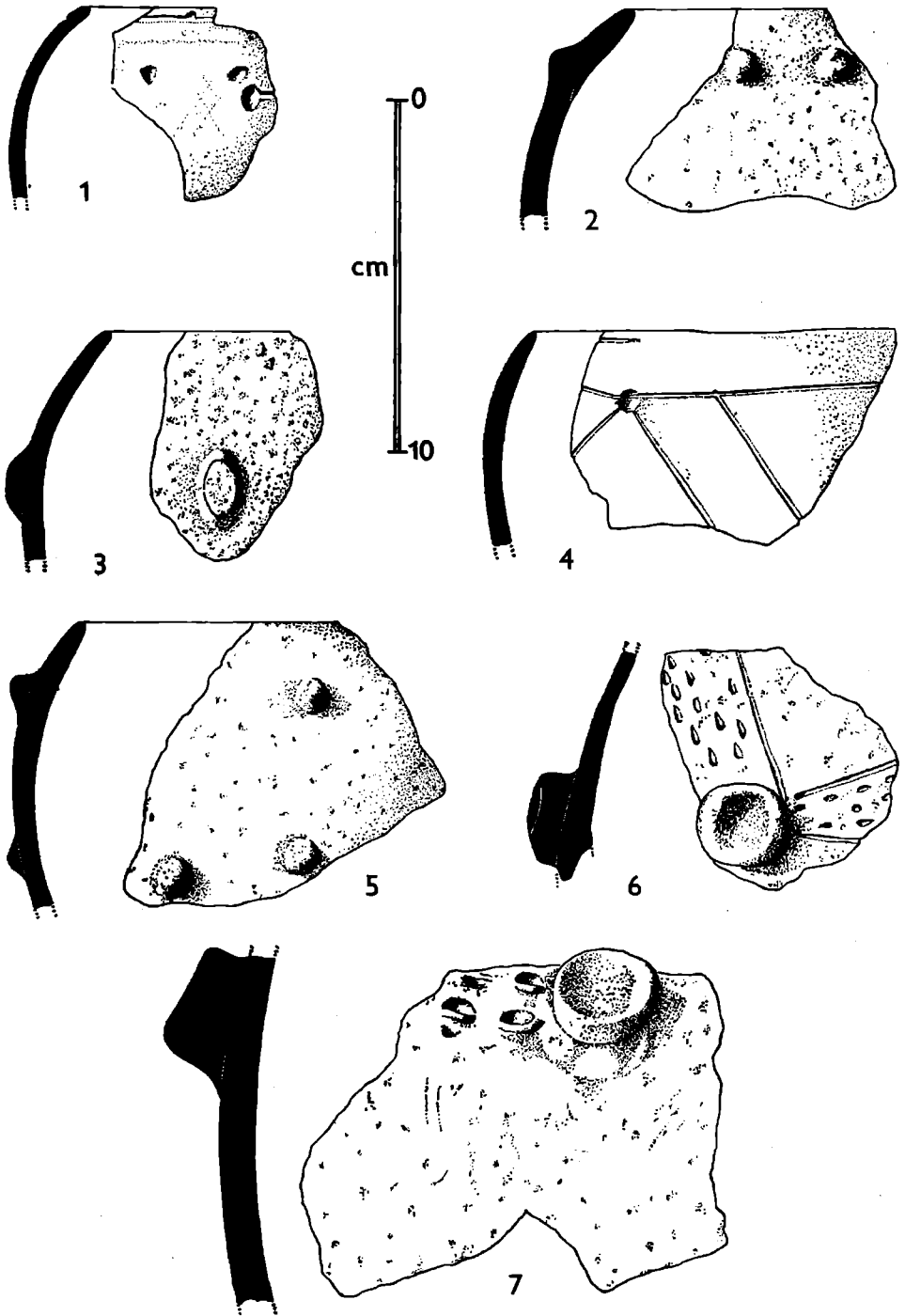
Kromě vhloubené výzdoby vystupuje v hodnoceném souboru i plastická výzdoba, kterou vytvářejí jednak drobné výčnělky (obr. 7: 2, 3, 5), jednak typické „zátkovité“ výčnělky (obr. 7: 6, 7; 9: 6, 8). Jen ve dvou provedeních

Obr. 5. Zastávka u Brna. Mazanice z objektu č. 1.

Obr. 6. Zastávka u Brna. Nálezy z objektu č. 2.

Obr. 7. Zastávka u Brna. Keramický materiál z objektu č. 3.

se objevila ucha, která byla nesporně umístována na putnách (obr. 8: 6).

Keramický materiál zastupovala jednak hrubá keramika s příměsí písku, drobných kamének a slídy, jednak jemně plavená keramika šedé, hnědé či dokonce černé barvy. Též u této keramické hmoty bylo možno zjistit příměs slídy.

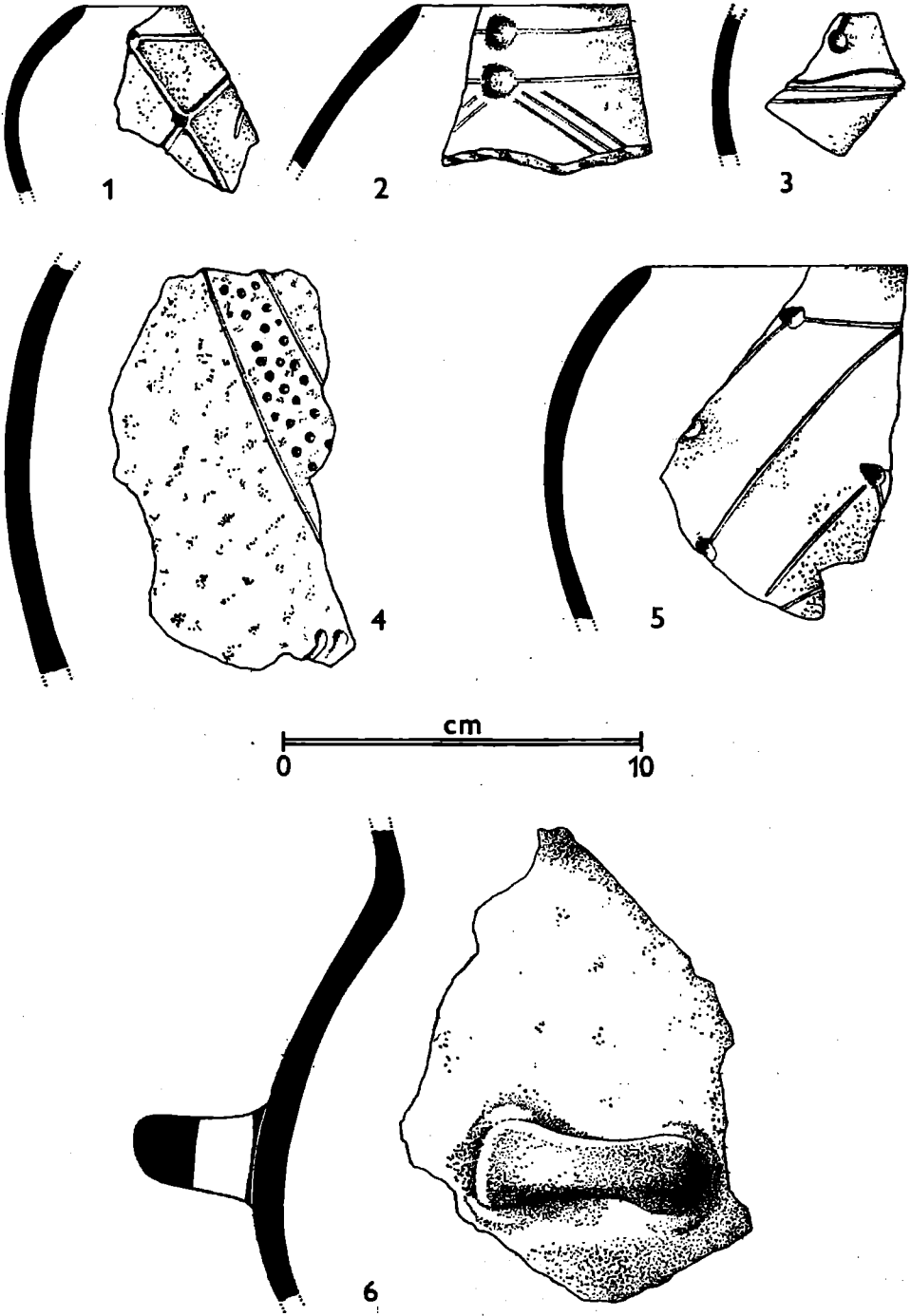
Z keramických tvarů naprosto převažují typické polokulovité mísy různé velikosti, zatímco jiné keramické třídy, kromě zlomku putny, nebyly zastoupeny.

Osídlení lokality v závěru neolitu prokazuje objekt č. 1, v němž se našlo velké množství mazanice, celá nádoba a několik fragmentů z hrncovitých tvarů. Prameny hmotné kultury bezpečně datují tento objekt do závěrečného období kultury s MMK. Svědčí o tom následující znaky: celková stavba a keramický materiál hrnce, příznačný tvar okraje, druh plastické výzdoby a její charakteristické umístění a výrazné oddělení hrdla od těla nádoby žlábkem.

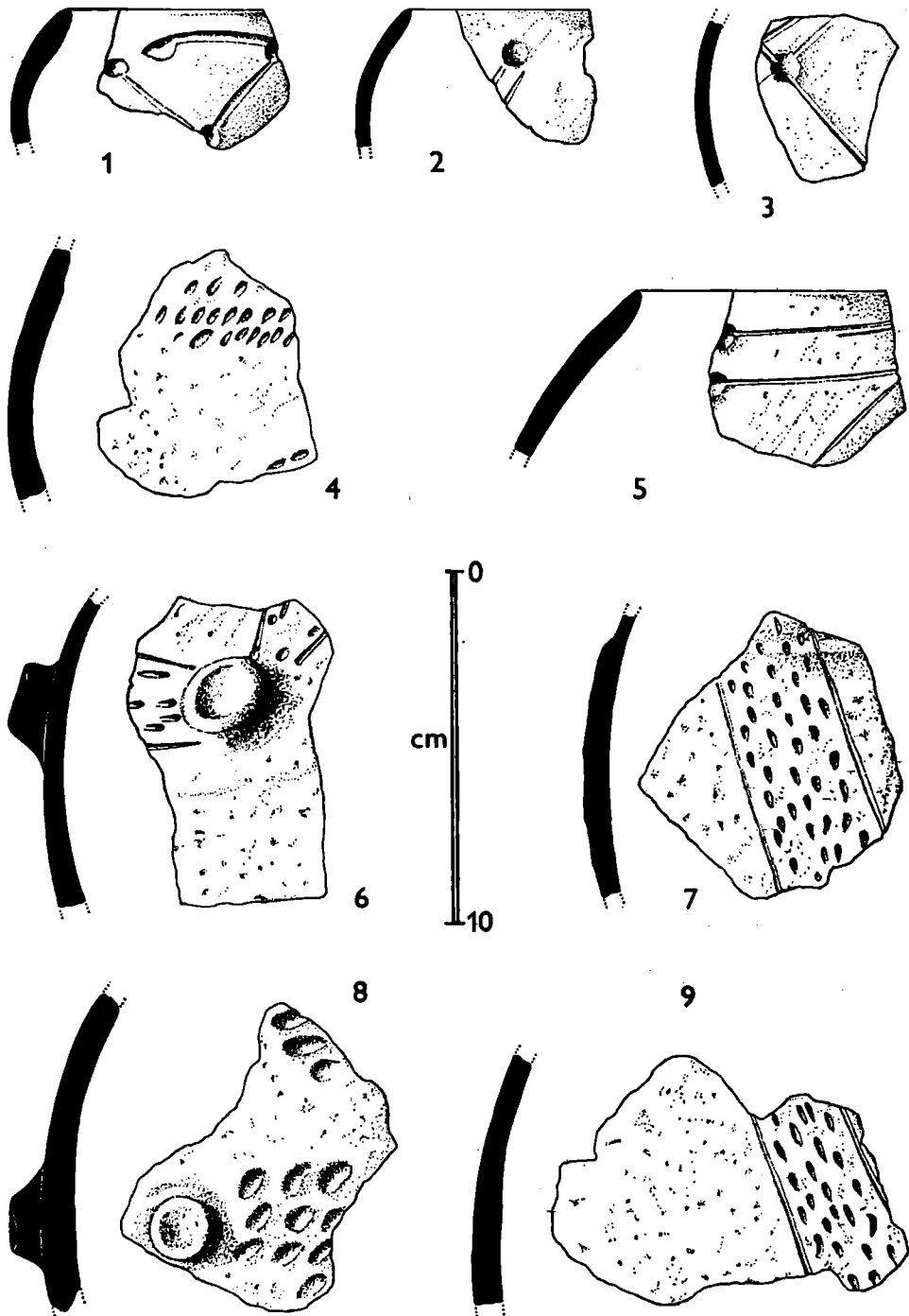
Z Á V Ě R Y

Získaný archeologický materiál z nového neolitického sídliště patří dvěma kulturám: nejstarší neolitické kultuře s Lnk a kultuře ze závěrečného období neolitu, kdy byla Morava osídlena lidem kultury s MMK. Podle archeologického materiálu, zejména výzdoby, lze konstatovat, že osídlení v době kultury s Lnk spadá do počátečního období fáze IIB, podle dělení R. Tichého (1962, 293). V této fázi je vůdčím výzdobným typem páska vyplněná vpichy nebo rýžkami. Analogie k hodnocenému archeologickému materiálu spatřujeme například na lokalitě Vedrovce, kde především objekt č. 1 a 2 obsahuje podobné keramické fragmenty jako analyzovaný objekt č. 3 ze Zastávky u Brna (ONDRUŠ 1963, 32—33, obr. 5). Do fáze IIB kultury s Lnk datovala rovněž archeologické nálezy z uvedených vedrovických objektů K. Pantůčková (1977, 223, tab. X—XXIV). Zdá se, že výskyt pásky vyplněné vpichy nebo rýžkami bude alespoň na Moravě rozhodujícím kritériem pro vydělení fáze II. Nutno se ale ztotožnit s názorem R. Tichého (1962, 293), že pro podrobnější členění fáze II bude nutný další archeologický materiál. Keramika této fáze zastoupená v objektech na sídlišti poblíž Zastávky u Brna rozmnožuje tedy počet lokalit druhé fáze. Prozatím nemáme ale z tohoto sídliště prozkoumáno dostatečné množství objektů, které by snad poskytly více charakteristického materiálu. Vyplňovaná páska má podle I. Pavlů i chronologický význam na území Čech, kde je její výskyt rovněž vázán především na fáze IIA, IIB a IIC. Během těchto fází však dochází k specifickému vývoji v různých oblastech Čech a převaha zastoupení pásky jako výzdobného projevu se teritoriálně mění (PAVLŮ—ZÁPOTOČKÁ 1979, 294). Na Moravě, jak již bylo předesláno, není prozatím blíže zpracován keramický materiál do té míry, abychom mohli vytvořit detailnější třídění fáze II kultury s Lnk. Dosavadní analýza keramiky na Moravě však naznačuje, že periodizace kultury s Lnk bude vzhledem k třídění českému poněkud odlišná, což je dáno regionálním postavením Moravy.

Po rozboru nálezu kultury s MMK docházíme k závěru, že celá nádoba (obr. 3) i zlomky keramiky z objektu č. 1 jsou typickými představiteli nejmladšího období kultury s MMK (fáze IIB).

Obr. 8. Zastávka u Brna. Keramický materiál z objektu č. 3.

Obr. 9. Zastávka u Brna. Keramický materiál z objektu č. 3.

Archeologické nálezy z nově objevené lokality v Zastávce u Brna rozmnožují počet nálezů nejstarší a nejmladší neolitické kultury na Moravě. Nutno konstatovat, že získaná neolitická keramika prokazuje důležitost zjištěného neolitického sídliště, ležícího na periférii pravěkého osídlení Moravy. Směrem západním neolitické osídlení takřka mizí a objevují se jen náhodně nalezené kamenné nástroje.

LITERATURA

- ONDRUŠ, V. 1963: Sídliště s keramikou volutovou u Vedrovic, ČMMB XLVIII, 31—38.
 PANTŮČKOVÁ, K. 1977: Využití soudobých matematicko-statistických metod pro periodizaci společenského a kulturního vývoje lidu s lineární keramikou, nepublikovaná diplomová práce, Brno.
 PAVLŮ, I.—ZÁPOTOCKÁ, M. 1979: Současný stav a úkoly studia neolitu v Čechách, PA LXX-2, 281—318.
 SCHIRMEISEN, K. 1925: Vorgeschichtsfunde aus Segen-Gottes nächst Rossitz in Mähren, Sudeta I, 137—144.
 TICHÝ, R. 1962: Osídlení s volutovou keramikou na Moravě, PA LIII-2, 245—305.

NEUE NEOLITHISCHE SIEDLUNG IN ZASTÁVKA U BRNA

Im Frühjahr des Jahres 1985 entdeckte J. Šrámek aus Rosice u Brna, bei ausführlicher Untersuchung einer Wasserleitungsfurche drei beschädigte neolithische Siedlungsobjekte. Die Rettungsausforschung erwies Besiedlung der Flur „Brusy“ in der Nähe von Zastávka u Brna im Zeitabschnitt der Kultur mit Linearbandkeramik und mährischer bemalter Keramik.

Das keramische Material der Kultur mit Linearbandkeramik wurde aus dem Objekt Nr. 2 und 3 gewonnen, und man kann es in den Anfang der Phase IIb nach der Teilung R. Tichýs (1962, 292—293) einreihen. Außer keramischer Fragmente waren in diesen Objekten Bruchteile von Lehmbewurf, Tierknochen und weiteres archäologisches Material.

Interessante Funde ergab das Objekt Nr. 1, welches eine große Menge von Lehmbewurfbruchteilen enthielt, einen Teil der steinernen Unterlage zum Dreschen des Getreides und eine größere Menge keramischer Scherben. Aus ihnen wurde im Laboratorium ein größeres Gefäß zusammengeklebt (Abb. 3).

Laut Analyse des gewonnenen archäologischen Materiales kann man feststellen, daß die Flur „Brusy“ im mittleren Zeitabschnitt der Kultur mit Linearbandkeramik besiedelt war und die Besiedlung hatte ihre Fortsetzung im Schlußabschnitt des Neolithikums, was die Fülle des Objektes Nr. 1 nachweist. Dieses Objekt ist mit Sicherheit auf Grund des Fundes des charakteristischen Topfes in die Phase IIb der Kultur mit mährischer bemalter Keramik datiert.

Die neolithischen Funde an der Flur „Brusy“ erweisen die Existenz der Siedlung von welcher wir bisher nicht wußten.